

Илиндан у селу Рујиште - прилог истраживању друштвено-интегративне улоге мале славе у Ибарском Колашину

Александар С. Павловић

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић

Објављен: 11/01/2024

Аутор за кореспонденцију:
Александар С. Павловић

Имејл за кореспонденцију:
alek.pavlovic@hotmail.com

DOI: [10.5937/bastina33-46777](https://doi.org/10.5937/bastina33-46777)

Сажетак:

У раду представљам део резултата теренских истраживања у Ибарском Колашину, пределу на северозападу Косова и Метохије. Централна пажња посвећена је догађају који колашински Срби доживљавају као важан део свог традиционалног културног наслеђа, а то је прослава мале славе, празника посвећеног слављењу другог, споредног породичног свеца. Истраживање наведеног догађаја спроведено је у селу Рујиште, смештеном у источном делу Ибарског Колашина, које је карактеристично по томе што сви његови становници као малу славу славе Светог Илију или Илиндан. У раду настојим да прикажем главне елементе прославе Илиндана у Рујишту, са фокусом на колективни аспект прославе, док циљ рада представља покушај пружања доприноса разумевању проучаваног догађаја као феномена чију важну улогу, посматрано са аспекта демографских процеса у Ибарском Колашину, чини улога друштвено-интегративног карактера. Истраживачки поступак примењен у раду базиран је на примени квалитативних метода, пре свега опсервације и вођења разговора са саговорницима. Теренско истраживање за потребе рада у селу Рујиште обављено је у месецу августу 2023. године.

Кључне речи: Илиндан, мала слава, Ибарски Колашин, Рујиште, Срби, Косово и Метохија

У раду представљам део резултата теренских истраживања у Ибарском Колашину, пределу у оквиру покрајине Косова и Метохије, који се налази на северозападу ове територије¹. Реч је о истраживањима започетим 2021. године, са идејом да научној, али и широј друштвеној јавности прикажем један до данас недовољно проучен елемент нематеријалног културног наслеђа колашинских Срба, а то је пракса пијења тзв. *меке ракије*² из велике ракијске чаше. Резултате истраживања наведне праксе презентовао сам у два рада (видети [Павловић 2022, 2023](#)), међутим оно што се приликом изучавања поменутог елемента нематеријалне културе Срба у Ибарском Колашину показало јесте то да је он повезан са сложеним системом догађаја и феномена, те да обухвата разгранату структуру друштвених улога и односа, због чега се испоставило да поступак сагледавања свих ситуација у којима се он јавља представља изузетно комплексан подухват, који се може описати као какав истраживачки мозаик, састављен од бројних тематских делова од којих је сваки заслуживао да му буде посвећена нарочита пажња.

С обзиром на то да догађаје током којих практикују пијење из велике ракијске чаше Срби у Ибарском Колашину, како сâми кажу, деле на две групе – „на радост“ и „на жалост“, где у прву групу убрајају венчања, рођења деце, крштења, прославе Божића, Ускрса, крсне славе, итд., а у другу групу сахране покојника, односно погребну праксу ([Павловић 2023: 229](#)), приликом истраживања пијења из велике ракијске чаше настојао сам да проучавани феномен сагледам управо у контексту неког од наведених догађаја и да тако његове особине опсервирам у реалном, конкретном друштвеном окружењу. Избор је, у том смислу, пао на славски обред, али не на онај везан за прославу крсне славе, коју колашински Срби зову *велика слава*, већ на онај посвећен слављењу другог, споредног породичног свеца, који се у говору Колашинаца означава термином *мала слава*. Овакав избор направљен је из разлога што прослава мале славе у Ибарском Колашину садр-

жи догађај колективног карактера који колашински Срби доживљавају као важан део своје традиције, а то је заједничка прослава у којој учествују сва домаћинства из одређеног села која до тичног свеца славе. Реч је о догађају који се одвија углавном на отвореном, било да је то у порти сеоске цркве, или на каквом месту од симболичког значаја за село, и који је састављен из више радњи обредног, али и друштвено-забавног карактера.

Интересовање за праксу пијења из велике ракијске чаше довело је, дакле, до интересовања за сâму малу славу, која је спрам својих структурних елемената показивала особину од посебног значаја за ширу сеоску заједницу, а која се читавала нарочито са аспекта улоге овог догађаја у окупљању и одржавању социјалних веза међу члановима заједнице. Наведена улога била је видљива превасходно у контексту демографских процеса у Ибарском Колашину, чије се главно обележје у последњих неколико деценија огледа у знатном смањењу броја становника већине села на овом подручју, проузрокованом највише исељавањем. Прослава мале славе, на шта је више индиција на почетку истраживања указивало, многим лицима рођеним у Ибарском Колашину, или пореклом из овог краја, која годинама, па и деценијама живе у градовима у централној Србији, али и у иностранству, у постојећим околностима служила је као прилика да у свој завичај на краће или дуже дођу и ту заједно са осталим свечарима обележе празник посвећен свецу кога као свог породичног заштитника славе. На овај начин многа колашинска села, у којима се током већег дела године живот одвија у малом броју кућа, док је већина углавном празна, привремено би, бар на неколико дана „оживела“, што би кулминирало на сâм дан мале славе, нарочито током њене колективне прославе.

Имајући претходно речено у виду, истраживање чије резултате у овом раду представљам било је мотивисано настојањем да прикажем прославу мале славе међу колашинским Србима, узимајући у обзир њене главне елементе, с тим да сам фокус покушао да усмерим ка пружању доприноса разумевању проучаваног догађаја као феномена чију важну улогу, посматрано са аспекта демографских процеса у Ибарском Колашину, чини улога друштвено-интегративног карактера. Додатни мотив за конципирање овако постављеног циља истраживања представљала је чињеница да проучавања мале славе у Ибарском Колашину до данас готово да нема, као што, заправо, нема ниједног детаљније забележеног описа овог догађаја. Подаци о прослави мале славе код колашинских Срба, наиме, присутни су само спорадично и могу се срести углавном у форми краћих, успутних саопштења у оквиру појединих ширих расправа. Тако, на пример, Благоје Божовић, родом из колашинског села Придворица, у студији посвећеној животу и обичајима својих сународника у Ибарском Колашину помиње само то да поред велике славе локални Срби славе и малу славу, док конкретно о малој слави не износи било какав детаљ или податак (2005: 66). Милисав Лутовац, зачетник темељног изучавања Ибарског Колашина, у односу на Божовића тек је мало речитији. Он наводи да међу Колашинцима слава представља ознаку сродничке припадности, иако, како каже, има „братстава која славе исту славу али нису у крвном сродству и не сматрају се за род“ (1954: 59). Говорећи о слави као средству „распознавања“ међу сродничким групама, Лутовац код колашинских Срба разликује славу и преславу. Под славом подразумева оно што Колашинци зову „велики свети“, а под преславом оно што је у терминологији Колашинаца овај истраживач забележио као „мали свети“. За „мали свети“, односно малу славу, Лутовац каже да се она код колашинских Срба „прислужује“, због чега је означава и термином „прислужница“ (Исто: 60-61).

Истраживање за потребе рада спроведено је у селу Рујиште, смештеном у источном делу Ибарског Колашина, наомак границе између општина Зубин Поток и Звечан³. Карактеристично за ово село јесте да све породице које у њему живе, или су из њега пореклом, славе исту малу славу, а то је Свети Илија, тј. Илиндан, која пада на дан 20. јула по старом, односно 2. августа по новом календару. Све породице, са друге стране, славе и исту крсну, или велику славу, а то је Свети Ђорђе, односно Ђурђевдан (23. април / 6. мај). Према Милисаву Лутовцу, слављење исте славе и преславе у Ибарском Колашину показатељ је сродничке повезаности међу породицама (Исто: 60), у прилог чему су ишла и казивања појединих Рујиштана укључених у истраживање, датих на основу до данас међу њима очуваних предања, по којима становници села по мушкој линији воде

порекло од крвних сродника из племена Дробњака у Црној Гори, који су се у Ибарски Колашин доселили крајем 18. века. Према овим предањима, досељеници су из Дробњака као велику и малу славу донели управо Ђурђевдан и Илиндан, које њихови потомци славе до данашњег дана⁴.

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

О слави се, у теоријском смислу, може говорити са више аспеката. Реч је о веома сложенем феномену, који представља резултат дугог културно-историјског процеса, чији корени сежу далеко у прошлост. Захваљујући делом народној, а делом црквеној традицији, слава се одржала до данас, што Душан Бандић објашњава тврдњом да се она вековима преноси са оца на сина, односно са колена на колено, у чему је континуирано деловање Српске православне цркве допринело томе да се овај празник у народу укорени (1997: 240). У основи, слава је породични празник, посвећен хришћанском свецу, као заштитнику и донатору породице. Иако је слава најраспрострањенији назив, овај догађај се, у зависности од краја, јавља и под другим именима: крсно име, служба, свети, светац, благодан, итд. (Бандић 2004: 350). Терминолошка разноврсност одувек је била повезана са бројним разликама у начину слављења славе, које су се испољавале у мноштву локалних варијација, међусобно понекад потпуно супротстављених. Миле Недељковић примећује да се слава код Срба, у том смислу, одржала уз једно опште правило, а то је да правила нема (1990: 205).

Комплексном карактеру славе доприноси чињеница да се она код многих Срба славила и још увек се слави два пута годишње. Друга слава зове се најчешће преслава и светкује се углавном скромније (Бандић 2004: 352). Назива за другу славу има још, у прилог чему, на пример, говори раније изнет податак да је Милисав Лутовац за ову славу у Ибарском Колашину забележио термине *мали свети* и *прислужбица*. У колашинском селу Рујиште, што је раније такође речено, уобичајено је да се друга слава, бар у данашњем говору становника села, зове *мала слава*. Душан Бандић наводи да су се преславе славиле из различитих разлога, који су варирали у складу са локалним традицијама. Оне су наслеђиване са имањем или су преузимане са купљеном кућом. Славиле су се у име свеца коме су се људи заветовали у невољи, или оном који им се наводно јавио у сну и од њих тражио да прослављају његов дан (Исто: 353).

Слава, исто као преслава, увек је садржавала неколико заједничких елемената. У неизоставне славске реквизите убрајају се свећа, колач, кољиво, тамјан, уље, вино, док су скоро свуда као обавезни славски ритуали забележени ломљење славског колача и дизање, односно напијање у славу (Бандић 2004: 354). Слава је практично незамислива без славске гозбе, која по својој намени, на првом месту, представља жртву коју породица приноси у славу свеца, свога заштитника. Дељење жртвеног приноса чланова породице са другима, према Милету Недељковићу, чини главну компоненту славе, будући да се њен кључни ефекат, како наведени аутор сматра, огледа превасходно у повезивању јединке са заједницом, што се може илустровати тзв. славском тријадом коју чине *домаћин – гост – слава* (1991: 62, 81). Иако у начелу верски празник, слава се, дакле, са аспекта свог значаја у животу Срба може дефинисати као догађај са важном друштвено-интегративном улогом, с обзиром на то да она не би ни постојала да не зближава и повезује људе, и то у два правца – ужем породичном и ширем друштвеном (Исто: 24-25). Дуговечност славе у српској култури у великој мери представља продукт управо наведене функције, која се, као инструмент друштвене комуникације, усмерен ка успостављању, обнављању и одржавању веза међу појединцима и породицама, показала као начин за задовољење извесних потреба становништва, не само у прошлости, него и у садашњости (Бандић 1997: 254).

Са становишта своје друштвене улоге, слава се јавља и као средство спољашње и унутрашње идентификације. Ово произлази из чињенице да она фигурира као једини празник који има умножену форму, што значи да се испољава као скуп празника везаних за различите породице и различите датуме. Слава, на овај начин, погодује друштвеном означавању, односно обележавању породица, нарочито у системима, као што је то био случај у српским сеоским срединама, где

презимена до најновијег времена често нису била једина породична ознака (Исто: 248-251, 254). Како овај систем функционише на примеру Ибарског Колашина илуструје још Милисав Лутовац, који је, што је у раду претходно поменуто, указао на то да слава међу колашинским Србима представља ознаку сродничке припадности. Слично у овој области је и данас, чему сам имао прилике лично да посведочим током теренског истраживања, када су саговорници из села Рујишта умели да према презименима одреде кога свеца одређене породице из појединих колашинских села славе. Одређујући на наведени начин сродничку припадност других, Рујиштани су, у исто време, истицали припадност својој породици, односно роду, што значи да су слављење Ђурђевдана и Илиндана, другим речима, доживљавали као чинилац властитог идентитета.

У контексту теме коју представљам у раду, потребно је, у теоријском смислу, унутрашњу идентификацију повезати не само са феноменом славе, већ и са концептом дома, као категоријом која кореспондира са терминима *домаћи живот*, *живот у домаћем окружењу*, и слично. Реч је о категорији којом је, са једне стране, обухваћена човекова когнитивна сфера, што значи сфера личног искуства и делања, односно, са друге стране, област друштвених односа и веза (Somerville 1997: 237). Под домом се, овако схваћеним, подразумева вишедимензионални концепт, који у себи садржи три комплементарна елемента неопходна за разумевање његовог значења. То су осећања приватности, или интимности, идентитета и фамилијарне повезаности (Исто: 238). У истраживању се, полазећи од наведеног, показало да је због односа Рујиштана према свом селу, нарочито оних који живе у расејању, или који су се, пак, у расејању родили, концепт дома био важан за разумевање њихове потребе да малу славу славе у месту свог рођења, односно порекла. Поменути однос био је испуњен емотивном везаношћу за породични сеоски дом, који су поједини саговорници укључени у истраживање описивали терминима „родитељска кућа“, „огњиште“, и слично. Слављење Илиндана у Рујишту саговорници који су се из села иселили објашњавали су управо жељом да овај празник обележавају не тамо где током године са својим породицама живе и раде, него у кући из које су потекли. На основу поистовећивања са прославом Илиндана као делом свог идентитета они су, дакле, себе превасходно доживљавали кроз осећање припадности дому предака, који су видели као својеврсно извориште, али и упориште своје породице, као и шире сродничке групе.

Гледано са методолошког становишта, прославу Илиндана у Рујишту настојао сам да представим кроз призму концепта *етнографског догађаја*, под којим Весна Вучинић Нешковић подразумева временски и просторно добро дефинисану колективну активност која је организована одређеним поводом (2003: 73). У остварењу наведеног циља ослањао сам се на герцовски приступ густог описа, што значи да сам прославу мале славе у Рујишту покушао да сагледам не само узимајући у обзир понашање учесника овог догађаја, већ и њихове субјективне интерпретације проучаваних феномена⁵. У истраживању су, имајући речено у виду, примењени квалитативни приступи, на првом месту опсервација и вођење разговора са саговорницима. Методом опсервације био је обухваћен пре свега колективни део прославе Илиндана у Рујишту, који се због сложености свог садржаја, али и значаја за своје учеснике, могао описати као централни догађај на дан мале славе у селу. За долажење до увида у значење славске прославе и њених елемената у свести Рујиштана коришћена је емска, антрополошки кључна перспектива, чија примена је била заснована на вођењу разговора са саговорницима помоћу интервјуа полуструктурираног типа. Током колективне илинданске прославе у више наврата коришћени су и неформални интервјуи, под којима се подразумевају „разговори који су резултат спонтано настале размене информација, односно до којих је дошло непланирано, у специфичним ситуацијама које су створиле могућност истраживачу да дође до корисних података“ (Вучинић Нешковић 2013: 169). Саговорници су у истраживању бирани тако да међу њима буду Рујиштани који највећи или већи део године не живе у селу, већ у њему бораве само повремено, поводом појединих догађаја или празника, сходно чему је, у циљу прикупљања наративне грађе релевантне за проучавању тему, акценат био стављен на оне припаднике истраживане заједнице за које је Илиндан био прилика за долазак у родитељски дом и учествовање у колективној прослави ове славе. Резултати презентовани у раду добијени су на основу теренског истраживања обављеном у селу Рујиште у току месеца августа 2023. године.

ДЕМОГРАФСКИ ПРОЦЕСИ У ИБАРСКОМ КОЛАШИНУ У РУЈИШТУ

Подручје Ибарског Колашина вековима је познато по миграцијама. Од времена средњовековне државе Немањића, када је оно припадало старој Рашкој, његова се демографска структура до новијег доба знатно променила. Са продором Турака старо српско становништво помера се ка северу, да би крајем 17. века, после Велике сеобе под Арсенијем Чарнојевићем, ово подручје потпуно опустело. Током 18. столећа Ибарски Колашин насељава становништво које великим делом долази из Црне Горе, а мањим из Метохије (Цветковић 2001: 157). Исељавањима, односно пролажењима миграционих струја, ова област захваћена је и касније. Наведени процеси присутни су све до савременог периода, практично до данас, како кретањем унутар сâмог подручја, тако и пресељавањем, нарочито ка Шумадији и другим крајевима у централној Србији (Бјеладиновић 1979: 58). Догађаји проузроковани НАТО агресијом на СР Југославију и српско-албанским сукобом на Косову и Метохији на крају 20. века утицали су на становнике Ибарског Колашина и њихов положај. Будући да је ово подручје великом већином насељено српским становништвом, са малим уделом Албанаца, при чему се на северу и западу оно наслања на централну Србију, колашински Срби су у постојећим околностима углавном остали поштеђени последица међуетничких конфликта, ратних разарања, па и већег исељавања (Ћирковић 2009: 151).

Од досељавања становништва из Црне Горе и Метохије у 18. веку Ибарски Колашин је прво био само етапна област за насељавање других крајева. Касније, када су се насеља овде усталила, он постаје матица из које ће одлив становништва трајати у континуитету, и то у више фаза (Виријевић 2017: 38). По исељавању је, на пример, остала запамћена друга половина 20. столећа, када је број Колашинаца од 1961. године, када их је било 10.642, до 1991. године смањен на 8.479 (Исто: 45). Након овог доба, како поједини извори говоре, уследио је демографски раст, захваљујући повратку дела исељеника, пре свега оних који су расељени у време изградње акумулације „Газиводе“, али и доласку једног броја Срба из Хрватске и јужних делова Косова и Метохије који су због ратних сукоба током деведесетих година 20. века уточиште потражили у Ибарском Колашину. Године 2006. на овом подручју било је око 14.900 становника, од којих око 14.000 Срба и око 800 Албанаца (Исто: 45-46), док нешто више од деценије касније статистика ОЕБС-а бележи да у општини Зубин Поток, која се са Ибарским Колашином територијално подудара, живи око 15.200 људи, од којих око 13.900 Срба и око 1.300 Албанаца (Municipal Profile).

Према процени из 2011. године, датој на основу пописа који су спровеле привремене установе самоуправе у Приштини, у општини Зубин Поток живело је 6.616 људи (Procena 2013: 37). Због бојкота пописа од стране многих Срба на Косову и Метохији овај се податак не може прихватити као поуздан, међутим чињеница је да се ни подаци који говоре у прилог порасту броја становника Ибарског Колашина у последњих неколико деценија не могу узети без резерве, поготово ако се има у виду да је реална ситуација на терену таква да се са формалном статистиком она не мора обавезно да подудара, што нарочито важи за многа колашинска села у којима се број становника до данас континуирано смањује. То је, рецимо, случај управо са Рујиштем, у ком се пад броја људи који у њему живе у другој половини 20. века поклапа са демографским процесима у целом Ибарском Колашину, па је, тако, у овом селу 1961. године пописано 209 становника, док их је три деценије касније било свега 62 (Rujište). Тренд демографског опадања у Рујишту, међутим, није заустављен, како на то могу да укажу подаци за подручје Ибарског Колашина од 1991. до 2006, односно 2018. године. С обзиром на то да званичних података о броју становника села после 1991. године нема, осим процена из 2011. године, по којима је у Рујишту тада живело 63 становника (Kosovo), на наведену констатацију упућују једино казивања саговорника обухваћених истраживањем, у којима се тврди да данас у овом селу нема више од десетак кућа са људима који у њима стално живе. Узрок демографском опадању, према мишљењу саговорника, није само исељавање, већ и знатно нижи наталитет у односу на нека ранија времена, када су, како су саговорници говорили, брачни парови неретко рађали по четворо, петоро, па и више деце. Разлог због ког подаци о увећању броја становника у Ибарском Колашину од деведесетих година 20. века наопако не морају да буду комплементарни са стварним стањем ствари у Рујишту, вероватно и у другим ко-

лашинским селима, може да лежи у две ствари: прва је та што међу Рујиштанима који су се иселили дан-данас има оних који нису променили документ о пребивалишту, на основу чега се, званично гледано, они и даље воде као становници села; друго, неки Рујиштани су се одселили недалеко, па живе и раде у Звечану или Косовској Митровици, захваљујући чему они с времена на време долазе у село да би обишли родитељску кућу и ту евентуално привремено боравили. Да је овако како је наведено казивало је неколико саговорника, међу којима је један, који већ дуго са породицом живи у Крагујевцу, наглашавао да се његова лична карта и даље води на Рујиште и општину Зубин Поток. За Рујиштане који живе у Звечану или Косовској Митровици, а повремено долазе у село, саговорници су говорили да су они „мало тамо, мало овамо“, „ту су, али и нису ту“, и слично.

Пре него што је село почело да се „растура“, како су процес исељавања саговорници називали, у Рујишту је било педесетак стално настањених кућа. У питању је период до седамдесетих година 20. века, када је, како су саговорници тврдили, село у демографском смислу било „најјаче“. До наведеног раздобља у Рујишту се живело од сточарства, мада није био мали број становника села који су још тада радили у Звечану и Косовској Митровици, углавном у погонима Трепче. Асфалтираног пута до Рујишта доста дуго није било, сâмим тим ни сталних саобраћајних веза између села и околних места, због чега су деца до средње школе у Звечану пешачила километрима, исто као што су то чинили одрасли који су свакодневно због посла одлазили у Звечан и Косовску Митровицу. То што није било асфалта до села, смештеном на брдовитом терену, на око 900 метара надморске висине, за саговорнике је представљало чинилац својеврсне изолације, због чега се становништво села није расипало. Чим је, међутим, изграђен пут, пре чега је, почетком седамдесетих година 20. века, у Рујиште стигла и струја, створени су услови за бољу повезаност села са околином, што ће за последицу имати отварање врата прво постепеном, а касније све бржем исељавању становништва. Из Рујишта се одлазило у потрази за бољим условима живота и сигурнијим просперитетом од оног који је нудио рад на селу. Одлазили су нарочито неожењени момци, поготово они који су се током школовања показали као успешни ђаци. „Кад смо ми одрастали“, како је о овоме говорио један саговорник, „ако је неко завршио мало неку школу и изашао одавде, одмах је гледао како тим путем да иде на другу страну, не назад. Да се не враћа. И тако смо одлазили. Ја сам отишао исто“ (м. рођ. 1958. год., разговор вођен 7. августа 2023. године). Рујиштани су се, према проценама појединих саговорника, у почетку највише исељавали у Звечан и Косовску Митровицу, где су неки претходно већ били запослени. Касније почињу да одлазе и даље – у Крагујевац, Краљево, Ушће, док није мали број оних које је потрага за бољим животом одвела у иностранство – у Немачку, Аустрију, Чешку. Неки саговорници износили су процене по којима лица рођених у Рујишту и њихових потомака у расејању има више стотина, можда чак и хиљаду.

ПРОСЛАВА ИЛИНДАНА У РУЈИШТУ

Срби у Ибарском Колашину крсну славу зову *велика слава* из разлога што је то главна породична слава и што њена прослава траје три дана. Она почиње да се слави на дан уочи дотичног свеца, и то у вечерњим сатима. На овај начин се, заправо, слава „дочекује“. Рујиштани, тако, своју крсну славу Светог Ђорђа „дочекују“ 22. априла по старом, односно 5. маја по новом календару. Кућа која слави увече прима госте, који се не разилазе пре поноћи, када слава „долази“. С обзиром на то да све куће у Рујишту славе исту велику славу – Ђурђевдан, што значи да међу кућама том приликом нема посеђивања, госте на слави чине пре свега рођаци по женској линији, али и пријатељи, и слично, који на славу, по правилу, долазе са стране⁶. Слава се „дочекује“ уз јело и пиће и уз обавезну праксу која обухвата паљење славске свеће, кађење укућана и гостију, господање или молитву Богу и свецу заштитнику. Када слава у поноћ „дође“, напија се у славу, након чега се наставља са весељем, које може да потраје до касно у ноћ, неретко и до зоре. Сутрадан, на дан Светог Ђорђа, који Рујиштани рачунају као други дан славе, у цркву се носи славски колач. Свештеник у цркви колач сече, полива га вином и благосиља, након чега се колач враћа кући. Домаћин и укућани другог дана славе такође примају госте, мада њихов број тада обично буде мањи него

на дан уочи славе, када се слава „дочекује“. Трећи дан славе Рујиштани зову окриље. Тада се слава завршава, тако да тог дана у кућу долази евентуално само још понеки гост.

За разлику од велике славе, мала слава се у Ибарском Колашину слави један, највише два дана. Слава се у овом случају не „дочекује“, већ се слави оног дана када дотични светац пада. То значи да се прослава Илиндана у Рујишту одвија на дан 20. јула по старом, односно 2. августа по новом календару. Прослава започиње у јутарњим, односно преподневним сатима, када гости пристижу у кућу која слави. Укућани пред госте износе жито, вино, затим кафу, ракију или неко друго пиће, а касније и мезе. Исто као и код велике славе, међу гостима се налазе превасходно чланови фамилије по женској линији, и то на првом месту ујчевина, коју чине мајчина браћа и њихове породице. Ту су и чланови породица удатих сестара, браће од тетка, али и пријатељи, колеге, итд. Прослава се у домаћинству одвија негде до пред подне, након чега укућани, заједно са гостима, излазе из куће и упућују се на пропланак звани *Грот*⁷, где је предвиђено да се сви свечари из села у подне окупе и да ту славу колективно прославе. Ако у кућама има доста старих или теже покретних лица она углавном не одлазе на поменуто место, што значи да у колективној прослави не учествују. За време прославе на Гроту ова лица остају код куће.

Пропланак на ком се у Рујишту одржава колективна прослава Илиндана препознатљив је по томе што се у његовом дну налази велики храст, који чине три стабла. Према казивању саговорника, колективна прослава Илиндана одувек се практиковала на овом месту, мада је, како су старији саговорници памтили, заједничка прослава мале славе једно време била у прекиду, и то у периоду социјализма. У том раздобљу, међутим, у Рујишту су на Светог Илију на Гроту ипак одржавани скупови, али углавном световног карактера, који су садржавали различита надметања, турнире, и слично. Уз обредно-верске елементе Илиндан се, према саопштењима саговорника, на простору испод наведеног храста поново почиње колективно да слави осамдесетих година 20. века, након чега ова пракса до данас није прекидана. Објашњење саговорника зашто се колективна прослава Илиндана увек одвијала на Гроту било је да је то управо због храста, који је у свести становника села од давнина изазивао поштовање, и то не само због своје старине, коју су саговорници процењивали на најмање две стотине година, већ и због свог симболичког значаја. Овај значај огледао се превасходно у схватању да је реч о светом дрвету, или запису, које су, према казивању саговорника, преци данашњих Рујиштана доживљавали као светињу, односно као заштитника насеља од несреће и непогода⁸. У савременој интерпретацији значаја храста на Гроту, Рујиштани три стабла која чине ово дрво, спрам њиховог облика, воле да посматрају на још један начин, а то је као асоцијацију на три прста којима се Срби крсте.

У колективној прослави Илиндана у Рујишту, према чињеничном стању забележеном на основу теренског истраживања 2023. године, учествовало је око 150 мушкараца и жена, млађег, средњег, па и старијег животног доба. Учеснике су, са једне стране, чинили Рујиштани стално настањени у селу, као и они који су у Рујишту рођени, или из њега воде порекло, а који су у село из расејања допутовали да би у њему Светог Илију прославили. Међу учесницима су се, са друге стране, налазила лица, која су Рујиштани, било да у селу стално живе, или су ту дошли због прославе мале славе, поводом Илиндана примали у госте. У прослави је, пре свега у њеном обредном делу, учествовао и свештеник, који је, будући да у Рујишту нема сеоске цркве, нити сеоског свештеника, за ову прилику дошао из Зубиног Потока. Међу Рујиштанима, учесницима у прослави, истакнуте улоге имала су два „домаћина“, чији је задатак био да у материјалном смислу организују прославу, под чиме се подразумевала припрема славске гозбе за све учеснике⁹, али и ангажовање музичког оркестра са циљем да цео догађај протекне у весељу и добром расположењу¹⁰.

Након окупљања учесника прославе на пропланку *Грот*, овај догађај започео је тачно у подне, и то обредним обилажењем око великог храста, у чију сврху је формирана поворка састављена од свих учесника прославе. Поворку су предводили „домаћини“ славе, тако што је један међу њима носио барјак са српском тробојком, док су иза „домаћина“ ишли младић и два дечака са иконама Светог Илије у рукама. Упоредо са наведеним лицима, на челу поворке налазио се свештеник,

који је у десној руци држао дрвени крст, а у левој кандило са запаљеним тамјаном. Поворка је око храста обишла три пута, с тим да су приликом сваког обиласка мушки учесници поворке по једном испевавали стих: „Господе, господе, господе помилуј нас!“. Након што је поворка око храста направила први круг, она се зауставила и тада је свештеник читао молитву за добробит Рујишта и благостање Рујиштана. После очитане молитве поворка је наставила кретање, да би се након новог направљеног круга она поново зауставила. Свештеник је опет читао молитву, тако да се наведени поступак одиграо укупно три пута, све док поворка у обилажењу храста није направила три круга.

Обред обилажења око храста Рујиштани зову *молитва*. Саговорници укључени у истраживање изјављивали су да овај чин представља молбу упућену „Богу да не буде лоше, да буде добра киша, да не пада град. Моли се за здравље“ (м. рођ. 1961. год., разговор вођен 2. августа 2023. године). Назив *молитва*, међутим, Рујиштани неретко користе за означавање целокупне колективне прославе која се на Илиндан одвија на *Гроту*, а која обредом обилажења око храста само започиње. Након овог обреда, прослава се наставља код сâмог храста, где свештеник, окружен учесницима прославе, поново чита молитву. На истом месту следи још један обред, а то је благосиљање, резање и поливање вином славских колача које су сви свечари, долазећи на *Грот*, од куће донели са собом. Свештеник прво узима колач „домаћина“, који, по правилу, овај обредни хлеб они на прославу заједнички доносе. Пре него што колач пререже и полије вином, свештеник га, у присуству „домаћина“, подиже увис и благосиља. Пошто га је унакрст пререзао и полио вином, свештеник колач са „домаћинима“ окреће, након чега сва тројица колач ломе на два дела. Када је чин ломљења „домаћинског“ колача завршен, наведени поступак понавља се онолико пута колико има славских колача других свечара, с тим да са свештеником, том приликом, сваки свечар ломи свој колач. Број колача који су донети на *Грот* да би их свештеник пререзао и благосиљао, према стању забележеном на Илиндан 2023. године, износио је двадесетак, што значи да се мала слава у Рујишту данас слави отприлике у исто толико домаћинстава. Да се у оволико кућа Свети Илија до данашњег дана слави потврђивали су и поједини саговорници, који су саопштавали да се у селу „тренутно сече дваес један, дваес колача“ (м. рођ. 1956. год., разговор вођен 2. августа 2023. године).

Сечење и благосиљање славских колача завршава се освештавањем водице, којом свештеник шкروпи окупљене учеснике прославе, као и храст, под којим се овај обред одвија. Пре него што ће свако присутно лице прићи свештенику да би целивало крст и било лично пошкропљено освештаном водицом, свештеник учеснике прославе поздравља речима:

„Драга браћо и сестре, нека је на здравље и спасење молитва! Нека је срећан и Богом благословен данашњи дан, данашњи празник. Велики празник посвећен дану када слаavimo великог угодника Божијег, Светога пророка Илију, заступника вашег, молитвеника пред олтаром господњим. Нека је још једном на здравље и спасење, да сте живи и здрави, увек да славите и да прослављате у што већем броју. На многаја и благаја љета! Богом благословени били!“

После завршеног обредно-верског дела прославе Илиндана, учесници прославе седају за дугачак сто, постављен испод крошње храста. Овај тренутак означава почетак славске гозбе коју су о свом трошку организовала два „домаћина“ славе. За сто седају углавном мушкарци, почевши од момака па до особа старијег животног доба, док се деца, девојке и жене већином распоређују негде са стране, тако што себи проналазе место за седење на некој клупи, каквом пању, камену, или, пак, остају да стоје. У „вр совре“, како Рујиштани називају чело стола, седа човек од угледа у селу, од кога се очекује да на слави „зна да води реда“¹⁴, а ту су и двојица „домаћина“ који седају са његове леве и десне стране. Док гозба још није почела, у „вр совре“ на кратко седа и свештеник. Пре него што ће сести, свештеник се људима за столом обраћа уз „Молитву господњу“, односно „Оче наш“, пожелевши им још једном срећну славу.

Славска гозба не почиње док не буду изабрана нова два „домаћина“, која ће имати задатак да колективну прославу Илиндана припреме следеће године. Улога „домаћина“ увек припада мушкарцима, а она се додељује на начин да се два појединца добровољно јављају, чиме на себе, пред окупљеним учесницима прославе, они јавно преузимају наведену дужност¹². Избор „домаћина“ води човек у „вр совре“, тако што подиже напуњену велику ракијску чашу, коју Рујиштани зову *трегалка*¹³, и упућује позив да се јаве нови „домаћини“ како би им наздравео:

„Да се помолимо Богу и Светом Илији пророку. Да нам господ Бог да здравље, напредак и слогу. Хвала нашим домаћинима који су нас овако лепо дочекали и угостили. Да им се на радост и весеље врати. Ову чашу треба да наздравим ономе ко се буде јавио за наследника. Не би их мењали, али тако је дошло да мора да се промени. Њима свака част и хвала им пуно. Има ли неко од кандидата да се јави? Ова чаша остаје овде док се год неко не јави“.

Избор нових „домаћина“ уме да буде праћен шаљивим тоном, нарочито у ситуацији када нема лица која би се одмах јавила да улогу нових „домаћина“ прихвате. Такав случај био је управо приликом илинданске прославе 2023. године, када се после прве особе која се за „домаћинство“ брзо јавила, на другог добровољца дуже чекало. Тада су уследиле шале, добацивања праћена смехом, након чега се за прихватање улоге „домаћина“ јавила и друга особа. Избор нових „домаћина“ прате аплаузи и честитања од стране људи који за столом седе, након чега стари „домаћини“ устају са својих места у „вр совре“ да би на њих сели они новоизабрани. Овај чин подразумева честитање старих „домаћина“ новим „домаћинима“, уз међусобно руковање и љубљење у образ, при чему нови „домаћини“ добијају по једну четвртину славског колача који су за славску прославу припремили стари „домаћини“. Њима је, на овај начин, симболички предато „домаћинство“ за припрему колективне прославе Илиндана наредне године. Два стара „домаћина“ по једну четвртину колача задржавају за себе.

Успешно обављен избор нових „домаћина“ представља тренутак када учесници прославе крећу са славском гозбом, односно да се служе јелом и пићем. То је, у исто време, и тренутак када се у знак честитања новим „домаћинима“ почиње да пије мека *ракија* из велике ракијске чаше. Ову чашу „пушта“ онај који је чашу претходно први подигао, а то је човек који седи у „вр совре“ и који „води реда“. Он велику ракијску чашу „пушта“ тако што наздравља првоизабраном новом „домаћину“, који у „вр совре“ седи са његове десне стране:

„Здравим новом домаћину који ће следеће године исто овако да нас дочека, као што су нас дочекали ови овде. Здрав си! Помолимо се господу Богу и данашњем дану Светом Илији, да нам господ Бог подари здравље, слогу и напредак!“

Када је лице које је здравило попило ракију из чаше, празну чашу пружа младићу који поред стола стоји са ибриком у руци. То је „слуга“ чији је задатак да учесницима прославе меку *ракију* у великој ракијској чаши служи. Када прими празну чашу „слуга“ је пуни ракијом и даје је ономе коме је здравица била упућена. Пошто му је претходно наздрављено, чашу прима први новоизабрани „домаћин“. Овај наздравља једном од старих „домаћина“, који се налази са његове леве стране. Испија чашу, пружа је „слуги“, да би је „слуга“ напунио и уручио ономе коме је здравица била намењена. Лице које је примило здравицу здрави другом новоизабраном „домаћину“, који седи са његове десне стране, а овај, када чашу узме, наздравља другом старом „домаћину“, који је са његове леве стране. Након овога, чаша је са здравицом упућена првој особи која је, гледано са чела стола, низ сто седела на десној страни, после чега је ова особа здравила лицу преко пута ње, које је седело са леве стране стола. Овај са леве стране здравицу опет упућује ономе преко пута, са десне стране, и тако редом, захваљујући чему је, пошто је „пуштена“, велика ракијска чаша „стигла“ до сваког учесника прославе који је седео за столом¹⁴.

Прослава Илиндана на Гроту траје неколико сати. То је прилика да уз славску гозбу, и у добром расположењу, учесници прославе извесно време проведу у дружењу, разговору, што је од знача-

ја нарочито за саме Рујиштане, не толико за њихове госте, који на овај начин долазе у прилику да одржавају међусобне везе, односно да негују осећања међусобне повезаности и припадности сеоској заједници. Ово посебно важи за оне Рујиштане који у селу не живе, али који због прославе Илиндана у село из расејања долазе. За дан Светог Илије они кажу: „Тај дан је наш. Наш дан и ми долазимо било одакле“ (м. рођ. 1965. год., разговор вођен 2. августа 2023. године). Године 2023. прослава на Гроту трајала је до близу 17 часова. Учесници прославе постепено су напуштали овај догађај, сходно чему се и број присутних лица на Гроту постепено смањивао, да би у наведено време са овог места отишли и они учесници који су остали до краја прославе. Рујиштани су одлазили својим кућама, где су, заједно са гостима, настављали са весељем. Тамо су се укућани и гости поново служили храном и пићем, тако да су за столом, уз славску гозбу, остајали до вечерњих часова¹⁵. Прослава Илиндана, како су поједини саговорници наводили, није се, међутим, стриктно завршавала са завршетком дана славе. Није било искључено да се слава слави и другог дана, нарочито ако би гости у кући преноћили. Тог дана, такође, није необично ако се поводом славе људи у селу међусобно обилазе, што значи да је дозвољено да укућани, па и сâми домаћини, оду у посету другој сеоској кући, или да, исто тако, у госте приме свог комшију, и слично.

ЗНАЧАЈ ПРОСЛАВЕ ИЛИНДАНА У СХВАТАЊУ РУЈИШТАНА

У претходном делу рада изнет је приказ илинданске прославе у Рујишту, према подацима забележеним на основу теренског истраживања 2023. године. Том приликом, кроз опис саставних елемената прославе, скренута је пажња на карактер овог догађаја са становишта његовог симболичког, али и друштвеног значаја за Србе из Рујишта. Приказ прославе мале славе Илиндана, на име, указао је на то да је реч о феномену који, са једне стране, садржи елементе од симболичке важности за Рујиштане, док, са друге стране, он показује и особине друштвено-интегративног карактера, усмерене у правцу окупљања Рујиштана и артикулације њихових осећања везаности за село и припадности сеоској заједници.

Иако се симболички аспект колективне прославе Илиндана у првом плану манифестовао кроз схватање овог догађаја од стране његових учесника као заједничке молитве упућене Светом Илији за здравље, спасење и благостање, несумњиво је да је илинданска прослава симболизовала и настојање Рујиштана да окупљањем на Гроту афирмишу своје заједништво, слогу, односно принцип међусобне, колективне повезаности. Саговорници укључени у истраживање, у том смислу, овај догађај су доживљавали као важан део своје традиције, практично као део свог идентитета, што је њихов однос према илинданској прослави чинио додатно сигнификантним. У овом делу рада акценат је стављен на интерпретације проучаваног догађаја из субјективне перспективе саговорника, са циљем пружања доприноса потпунијем разумевању значаја овог феномена за Рујиштане са становишта његове друштвено-интегративне улоге. Пажња је, пре свега, посвећена наративној грађи добијеној на основу бележења казивања оних саговорника који су се својевремено из Рујишта одселили, а који у село долазе да би Илиндан ту, у кући својих родитеља и дедова, прославили. Идеја је била да се на овај начин разматрању проучаваног проблема допринос пружи управо у контексту миграција из Ибарског Колашина, у овом случају из села Рујишта, чије су последице такве да због осећања везаности за завичај лица која у расејању живе учешће у илинданској прослави виде као догађај од прворазредног значаја.

Прва ствар коју у правцу остварења поменутог циља треба поменути повезана је са праксом без које Рујиштани прославу Илиндана не могу да замисле, а то је пијење меке *ракије* из чаше *трегалке*. Као што је у претходном делу рада описано, након што се ова чаша „пусти“ за столом се пије само из једне чаше¹⁶. Она, дакле, иде од једног до другог учесника прославе, с тим да је „слуга“, када један учесник из ње ракију попије, увек долива да би оном наредном учеснику, који чашу прима, она била послужена пуна. Не само код Срба у Рујишту, већ и у целом Ибарском Колашину, начин на који се из велике ракијске чаше пије, а који подразумева „дељење“ једне чаше међу свим учесницима одређеног догађаја, симболизује солидарност и заједништво, захваљујући чему наведена пракса показује особине средства погодног за постизање и афирмацију унутаргрупне

кохезије. Овакву улогу пијења из велике ракијске чаше додатно оснажује елемент који ову праксу обавезно прати, а то је здравица, односно наздрављање. Здравлица се упућује са жељом да се њома призове здравље лицу ком се наздравља, али и срећа, благостање, добробит у животу¹⁷.

Наздрављање у Ибарском Колашину није повезано са било каквом строго обавезујућом формом. Здравлицу упућује како ко жели и уме. Она може бити изговорена у најједноставнијем облику који гласи „Здрав си!“, или „Здрава си!“, а може бити изречена и у дужој форми – форми говора, у стиху или прози. Приликом колективне прославе Илиндана у Рујишту, на Гроту су се 2023. године могле чути бројне и разноврсне здравице, почевши од краћих, па до дужих, међу којима су по свом садржају, у контексту теме коју у раду анализирам, посебно интересантне биле оне које су исказивале осећања здравичара повезана са њиховим односом према заједничкој прослави и схватањем значаја овог догађаја за Рујиштане. Једну од ових здравица казивао је саговорник који у Рујишту одавно не живи, али који у село готово редовно за Илиндан долази (м. рођ. 1961. год., разговор вођен 2. августа 2023. године). У питању је здравица изречена у форми говора у стиху, која у целисти гласи:

„Откуд ова здравица,
ова ко живот и здравље?
Широким путем долазила,
још ширим одлазила!
Нек је на помоћ данашњи дан Свети Илија,
наша молитва сеоска!
Сви смо се овде данас сабрали,
да се саберемо на многаја љета,
под ове столетне дубове,
где су се наши стари сабирали,
и ето ми нашу традицију настављамо,
и сабирамо се ако Бог да, још више и још боље,
у већем здрављу и весељу!
Да се умножимо,
да се обожимо!

Свима хвала данас који су дошли овде,
да поздраве овај наш скуп,
ово наше собрање, ову нашу скупштину.
У то име користим прилику да све поздравим,
који су били домаћини,
домаћине нове, који су узели домаћинство.
За многаја љета!
Ја ћу да наздравим брату Љубу.
Да се захвалим свим гостима који су дошли,
хвала онима који нису могли,
који су били спречени,
а имали су велику вољу и велику жељу!
У то име, све вас поздрављам,
и желим вам свако добро од Бога господа,
да се сакупљамо и сабирамо на многаја љета!
Здрав си брате Љубо!“

Однос саговорника према прослави Илиндана садржан у здравицама у којима је акцензован значај окупљања Рујиштана поводом наведеног догађаја рефлектовао се практично у сваком сегменту наративне грађе добијене на основу бележења њихових казивања повезаних са проучаваним феноменом. Представе о значају илинданске прославе саговорници су, по правилу, повезивали са схватањем славе, како мале, тако и велике, као важног дела породичне традиције, али и

традиције целог Рујишта, чији су континуитет доживљавали као својеврсни чинилац који их је у идентитетском смислу дефинисао. Схватање Илиндана као своје мале славе, односно дела свог породичног наслеђа, поједини саговорници интерпретирали су не само кроз синхронијску, већ и дијахронијску перспективу, и то у светлу личних сећања на овај догађај, која су понекад сезала до раних периода живота и као таква неретко била прожета носталгичним успоменама на детињство, младост и родитељски дом. Колективна славска прослава се, у том контексту, у свести саговорника јављала као догађај најтешње повезан са слављењем Илиндана, који је одувек, како су они памтили, давао главни печат малој слави.

„То је без прекида. Откако ми знамо. А и откако су наши, мој деда знао. Они су то и тад славили. Под овим столом, под овај орах, ту смо увек славили славу. За сво време. Дедо је као дете то памтио. Они су се и на молитву горе окупљали. Није имала совра. На земљу су стављали. То је било покошено, на земљу су стављали. И са флашом... Чаша није имала. Са флашом су здравили. (...) Ја памтим одлично то. Исто се славило горе, где се и сад ово слави. За она три дрвета мене је још деда реко да су она три дрвета ко човек кад се прекрсти. То је деда мене реко још. Педесет пете, педесет шесте... Оди дете, волео ме је. Ја сам му био први од мушких унука од његова три сина и ћерке. И објаснио он. Тад ме није интересовало. Шта зна дете? Али онда, после, кад сам одрастао схватио сам да је то. Јер, нема... Молитву кад видиш горе, то се обавезно ишло. Веселило се, пило се, није се знало за одмор, и ово, за неки проблем, секирацију. Није имало телевизора, није имало мобилног, него људи су седели, разговарали, причали о свему и свачему. Али сад време је неко друго дошло... Нама је и даље остало тако. И то се ми придржавамо откако су наши стари то радили, тако смо и ми наследили“ (м. рођ. 1953. год., разговор вођен 7. августа 2023. године).

Схватање мале славе као важног дела своје породичне традиције, са којим су се у идентитетском смислу практично поистовећивали, код саговорника који су се из Рујишта иселили, а који у село ради прославе Илиндана до данас долазе, повезивано је са осећањима привржености родитељском дому и укоренености у средину у којој су рођени и из које су потекли. Наведена осећања неки међу саговорницима објашњавали су тиме да се носталгија за родном кућом и завичајем неминовно јавља код људи који су од куће отишли, јер, како је један саговорник рекао, „кад одеш вани, онда је већа чежња за тим“ (м. рођ. 1958. год., разговор вођен 7. августа 2023. године). Управо су носталгична осећања великим делом била заслужна за настојања саговорника да прослављањем Илиндана „код куће“ покушају да сачувају оно што су видели као наслеђе својих предака, али и као сопствено обележје, поготово у ситуацији коју су стављали у контекст исељавања из села, односно његовог демографског опадања. Потребу да Илиндан прослављају у селу поједини саговорници, при том, правдали су чињеницом, како су говорили, да су многи њихови „земљаци“, родом из села, живећи у расејању на родну кућу скоро заборавили, па да је из тог разлога на њима одговорност да „чувају обичаје“ и одржавају илинданску прославу „у животу“.

„Неки никад нису дошли, који су отишли одавде. Можда десет, петнаест посто људи никад нису дошли који су отишли. Ти људи никад нису дошли, али има оних који долазе. То је нама обавеза једна која нас веже за тај дан, Светог Илију. Сечемо колач, прославимо славу. Обичаји мора да преносе генерације, са старијих на нове, и да се чувају. То је традиција. Обичаји. Оно што сам ја видео од свог деде, од оца, па да пренесем и на моје. (...) Ти који су отишли, а не долазе, славе код својих кућа. Доста људи тамо слави славу. Али некако ми... Славу не могу да носим са собом. Тамо где сам се родио, где су ми корени, хоћу славу да славим цијели живот тамо где сам се родио. И увек долазим за славу. Увек. И за Божић, и за Ђурђевдан, и за Илиндан. Увек сам присутан ту, јер некако ми није слава ако није у тим зидовима где сам се родио, ако није где се родио мој деда, мој отац, ако је мимо тих зидова... Неко, на пример, слави славу у кафани. Каква му је то слава? Слава се слави у темељима, где си се родио“ (м. рођ. 1958. год., разговор вођен 2. августа 2023. године).

Прославу Илиндана, дакле, саговорници су видели као догађај који је продубљивао њихову везаност за родитељску кућу, захваљујући коме су, другим речима, имали повод од нарочитог значаја

да из расејања у Рујиште бар једном годишње дођу, и да тако, негујући традицијом наслеђене праксе, искажу осећања припадности не само дому својих предака, већ и целом селу и сеоској заједници. Слављење мале славе „код куће“ – у Рујишту, односно колективна прослава на *Гроту*, у схватању појединих саговорника фигурирали су као догађаји у којима своје учешће они скоро ни под којим околностима нису доводили у питање:

„Ко деца некад кад смо били мали, па смо једва чекали Ускрс, или славу, или Божић, да ти да нешто да поједеш. Јер раније није имало то довољно. А ми сад навикли смо на то, није више оскудица ко што је некад била, али и даље једва чекамо кад ће други август и Свети Илија. И то је за нас један велики догађај. (...) Ја сам седамдесет девете отишо. Од седамдесет девете до сад ја славим Илиндан овде. Е сад, реко сам да ме нека сила веже, и ја... Нема да не дођем... Нека болест тешка, не дај Боже, да ме задржи да ја дођем. Волим, обожавам, док сам жив и могу ја ово да напустим нећу. А кад не будем могао, то је... Остаје генерација млађа, ако их буде интересовало нешто, да их занима ово село, занима ови обичаји, они ће ваљда да наставе“ (м. рођ. 1953. год., разговор вођен 7. августа 2023. године).

„Ми смо се увек радовали слави. Некада се доста лошије живело, била доста слабија храна, и зато је била велика радост кад долази слава. Знамо да ће бити меса, биће свега... Није више то што је некад било, али ми мора то да чувамо, ту традицију. Више нико није гладан, али треба чуват ту традицију, и не треба се мењат ништа. Јер важно је за наш идентитет, да би се он сачувао. Ко смо били, шта смо били... Кроз славу се он чува. (...) Наравно да сваки човек увек може да нађе изговор. Па, нисам могао због тога да дођем. Ако хоће да нађе изговор. Ако има вољу, ако хоће да се придржава тих обичаја, не постоји ништа шта ће да га задржи да не дође. Не постоји. Увек ће да се снађе, наћи ће замену... Значи, његова воља, просто нема шта што би могло да га задржи да не дође. Ја увек долазим. Мада мени не треба замена, имам свој посао. Некад дођем породично, некад... Зависи од њих, како су они запошљени, како су сад ти млађи... Син, ћерка... Али брат ми, исто као и ја, долази редовно. Његова породица исто како кад. Сад су били он, жена и два сина. Трећи син и ћерка нису могли“ (м. рођ. 1958. год., разговор вођен 7. августа 2023. године).

Схватање илинданске прославе као догађаја од значаја за испољавање привржености породичним коренима и одржавање веза унутар сеоске заједнице показивали су, најзад, и они од којих се од стране саговорника очекивало да ће традицију прославе Илиндуна наставити, а то су млади. У прилог томе сведочио је податак да су „домаћини“ колективне прославе на *Гроту* 2023. године била управо два младића која су у циљу учествовања у овом догађају из расејања допутовала у Рујиште. Један од њих, чији је отац из Рујишта отишао пре више деценија, али који у село за Илиндан редовно долази, рођен је и живи у Прагу, главном граду Чешке. Мотиве за учествовање у илинданској прослави он је објашњавао потребом да на тај начин искаже везаност за кућу и село из ког му је отац родом и тако „не заборави ко је“:

„Ја кад дођем увек се осећам као код куће. Одавде потичем. Овде ми је рођен отац... Деда, прадеда... То обавезује и зато сам ту увек кад могу“ (м. рођ. 2000. год., разговор вођен 2. августа 2023. године).

ЗАВРШНО РАЗМАТРАЊЕ

Резултатима истраживања приказаним у раду дат је опис прославе мале славе Илиндуна у колашинском селу Рујиште, према стању у ком се овај догађај практикује данас. С обзиром на то да готово ниједног детаљнијег описа прославе мале славе у целом Ибарском Колашину до данашњег дана нема, у раду презентовани резултати могу се посматрати као допринос познавању овог, за колашинске Србе веома важног елемента њиховог традиционалног културног наслеђа. Вредност резултата рада додатно се може уочити са аспекта методолошког приступа који је у њему примењен, а који је заснован на прецизном сагледавању саставних елемената проучаваног догађаја, што може да буде од користи за евентуална компаративна или поновљена истраживања истог феномена. Понављање истраживања илинданске прославе у Рујишту свакако би, у том сми-

слу, могло да послужи у правцу континуираног праћења структуре и динамике одвијања овог догађаја, али и његовог значаја за припаднике истраживане сеоске заједнице, нарочито у контексту у ком је он у овом раду истраживан, а то је контекст демографских процеса у Ибарском Колашину, пре свега у сâмом селу Рујиште, који су обележени исељавањем и падом броја локалног становништва.

Резултати приказани у раду остварени су на основу једнократног теренског истраживања илинданске прославе у Рујишту, реализованог августа месеца 2023. године, због чега се они могу сматрати само делимичним и прелиминарним. Анализа грађе добијене истраживањем, ипак, омогућила је долазак до извесних сазнања која се могу прихватити као релевантна. Њима је, пре свега, указано на карактер мале славе у Ибарском Колашину као догађаја од вишеструког значаја за локално српско становништво. Колективни аспект овог догађаја није специфичност везана само за Рујиште, будући да се он приликом прославе мале славе јавља и код становника других села Ибарског Колашина, међутим оно што Рујиште по овом основу карактерише јесте чињеница да се у свим кућама овог села слави једна, иста мала слава – Свети Илија. Захваљујући наведеном, колективна илинданска прослава у Рујишту показује особине догађаја у ком учествује практично целокупна сеоска заједница, односно сви свечари који у селу славе, сходно чему се она може дефинисати као средство унутарсеоског окупљања, комуникације и одржавања интерних друштвених веза¹⁸. Оваква функција прославе Илиндана тесно је повезана са идентификацијском улогом овог феномена, с обзиром на то да он Рујиштанима служи не само за испољавање осећања привржености породичном дому, већ и осећања припадности селу, тј. широј локалној заједници. Претходно речено нарочито важи за Рујиштане који живе у расејању, а који у село поводом прославе Илиндана редовно или повремено долазе. Истраживање је, у том смислу, показало да илинданска прослава у животу ових Рујиштана заузима улогу споне са њиховим породичним коренима и средином из које су потекли. Наведени догађај, посматрано у контексту демографских процеса у Рујишту, оправдано се може посматрати као својеврсни залог да везе исељених Рујиштана, као и оних који су у расејању рођени, са завичајем у будућности неће бити прекинуте.

Интернет извори

Municipal Profile: Municipal Profile 2018, Mitrovicë/Mitrovica Region, Zubin Potok.
https://www.osce.org/files/f/documents/e/b/13135_1.pdf. [05.09.2023].

Rujište: Rujište (Zubin Potok).
[https://sh.wikipedia.org/wiki/Rujište_\(Zubin_Potok\)](https://sh.wikipedia.org/wiki/Rujište_(Zubin_Potok)). [06.09.2023].

Kosovo: Kosovo census.
<http://pop-stat.mashke.org/kosovo-census-ks.htm>. [06.09.2023].

Пројекат

Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-47/2023-01/200020 од 3. 2. 2023. године.

Ендноте

¹⁸ Ибарски Колашин се налази западно од Косовске Митровице, у долини горњег тока реке Ибар. Заузима површину од 342 квадратна километра, коју чини валовита планинска висораван, испресецана потоцима и рекама, са средњом надморском висином од око 1050 метара (Пумпаловић 2016: 369). Назив Ибарски Колашин није старији од 350 година. Део топонима који у њему данас постоје знатно дужег су трајања, што сведочи о континуитету вековног живљења на овом подручју (Зарковић 2008: 153). Простор Ибарског Колашина подудара се са данашњом општином Зубин Поток, чији административни, културни и економски центар представља истоимено насеље. Поред овог насеља на територији општине налази се још 63 села (Гаљак 2019: 19-20).

²Термином *мека ракија* Срби у Ибарском Колашину означавају ракију која у себи има мање алкохола од *љуте ракије*. Прави се углавном од шљиве.

³Захвалност за помоћ указану приликом истраживања упућујем Андријани Живановић, директорки Дома културе „Стари Колашин“ у Зубином Потоку, као и Драгославу Степановићу, родом из села Рујишта.

⁴Правећи преглед породичних слава у Ибарском Колашину, Милисав Лутовац наводи да је Ђурђевдан као крсну, или велику славу, славило укупно 245 домова, по чему ову славу, после Свете Петке, сврстава на друго место по бројности домаћинстава која је славе. Од наведеног броја домова највише их је пореклом било из Дробњака, укупно шест родова (1954: 60).

⁵Термин „густ опис“ Клифорд Герц користи за утврђивање *зашто* се неко делање догађа, на основу чега се ово делање, како наведени аутор сугерише, може *објаснити*. Одговор на питање *зашто*, према Герцу, зависи од контекста у ком се одређена делатност људи одвија, а он се може разумети једино уз уважавање значења која посматраном феномену његови непосредни актери приписују. Овакво герцовски устројено *објашњење* почива на семантичком разумевању, под којим се подразумева „откривање шта људи мисле да јесу, шта мисле да раде и с којим циљем мисле да то раде“, за шта је „нужно упознати се с оквирима значења у којима људи живе свој живот“ (према Kulenović 2016: 120-121). Термин „тачак опис“, са друге стране, у герцовском речнику односи се на дескрипцију „споља“, дату без узимања у обзир „унутрашњих“ интерпретација, због чега се са аспекта разматраног приступа *објашњењу* она не сматра адекватном за разумевање истраживаних догађаја и појава (Исто: 120).

⁶Једно од обележја славе је реципроцитет, што значи да се начело гостопримства, односно посећивања о слави, базира на узајамности. Током године домаћин ће бити и у улози госта, док ће се његови гости наћи и у улози домаћина (Sinani 2012: 189). Да би реципроцитет постојао потребно је да породице које се међусобно посећују славе различите славе. Када све куће славе исту славу, као што је то случај у Рујишту, тада реципроцитета нема, па зато нема ни узајамног посећивања о слави.

⁷Назив *Грот*, у терминологији Рујиштана, значи гомила камења смештена на крај њиве. То је камење извађено из земље које се негде по страни одлаже на једно место. Пропланак са овим називом, где се одржава колективна прослава Илиндана, налази се у делу Рујишта познатом као *горња мала*, на месту са ког се пружа поглед не само на цело село, већ и на ширу околину. Овај пропланак је, према казивању Рујиштана, некада био њива. По камењу које је из земљишта извађено, а које је било послато у дну њиве, њива је добила име *Грот* које се задржало до данас.

⁸У сеоској традицији Срба *запис* се среће као широко распрострањена појава, не само на Косову и Метохији, већ и у многим другим крајевима, под којом се подразумева предмет на култном месту, углавном дрво, мада то може да буде и камен, на коме је „записан“ (изрезан или исклесан) крст. Према веровању, запис је „станиште божанства поља и шума, које штити село од болести и грома, а поље са усевима – од олује и града“ (Петровић 1998: 188).

⁹Славску гозбу „домаћини“ су организовали тако што су готова јела наручили преко ресторана који врше услуге припреме и доставе хране. Овој пракси „домаћини“ илинданске прославе прибегавају већ више година уназад, из крајње практичних разлога, због тога што то представља најједноставнији начин организовања гозбе за велики број људи. Храна, коју за локалне прилике чини уобичајени јеловник за овакве врсте догађаја, наручује се из Зубиног Потока или Звечана.

¹⁰Музички оркестар ангажован за прославу Илиндана 2023. године чинила су два музичара, и то хармоникаш и контрабасиста. Репертоар песама који је оркестар на прослави свирао био је базиран на интерпретацији општепознатих српских родољубивих песама, као и песама из ауторског опуса разних певача тзв. српске народне и новокомпоноване фолк музике. Двочлани музички оркестар на илинданску прославу доведен је из Лепосавића.

¹¹Овај човек од угледа је Миломир Живковић, у чијем породичном власништву се налази пропланак *Грот*, на ком се колективна прослава Илиндана одржава. Репутацију коју има међу Рујиштанима Миломир Живковић оправдао је и тиме што ми је током истраживања указао помоћ, али и гостопримство у својој сеоској кући, на чему му овом приликом упућујем захвалност.

¹²Раније је, како су саговорници казивали, организација колективне илинданске прославе падала на терет једног „домаћина“. Око 2015. године, међутим, донета је одлука да се због високих трошкова припреме славске гозбе „домаћинство“ подели, тако да од тада прославу Илиндана у Рујишту организују два „домаћина“. Према једном саопштењу, „око хиљаду осамсто, хиљаду деветсто евра кошта да се све организује и плати“ (м. рођ. 1953. год., разговор вођен 7. августа 2023. године). У улози „домаћина“ могу подједнако да се нађу како они Рујиштани који су у селу стално, тако и они који су настањени у расејању, а који у Рујиште долазе да би ту Илиндан прославили. Године 2023. у овој улози била су управо два младића која живе ван Ибарског Колашина, од којих је један пре више од двадесет година чак рођен у иностранству.

¹³Најраспрострањенији назив за велику ракијску чашу у Ибарском Колашину је *чајна чаша*, али у Рујишту ову чашу чешће зову *трегалка*. Овако је зову због њеног изгледа, будући да њена спољња површина наликује фалтама на женској сукњи. Овакву сукњу Рујиштани зову *трегалка*, па су због тога и овој чаши дали такво име.

¹⁴Више о детаљима и начинима одвијања праксе пијења из велике ракијске чаше, датим кроз призму наратива Срба у Ибарском Колашину, видети у Павловић 2022.

¹⁵Обавезан део славске прославе након повратка кући, исто као на Гроту, било је пијење меке ракије из велике ракијске чаше, уз неизоставно наздрављање.

¹⁶Иако је правило да се за једним столом пије из једне велике ракијске чаше, није искључено да се у случају да за столом седи велики број људи у исто време „пусти“ и друга чаша. Ова чаша почиње да се пије „од пола“, односно од средине стола. Тада, како Срби у Рујишту кажу, онај који из ибрика служи ракију „прави полутку“.

¹⁷Здравица је код Срба, али не само код њих, широко распрострањен феномен који се јавља као део бројних обреда и догађаја, чији корен лежи у настојању да се ритуалним путем призову плодност и здравље домаћинства (Петровић 2006: 145). С обзиром на то да у основи њеног назива лежи лексички елемент *здрав*, здравица је усмерена ка афирмацији једне од давнина највише рангиране друштвене вредности, а то је здравље, због чега се за њу може рећи да представља говорну форму која се засигурно убраја међу најстарије и најдуговечније врсте усменог стваралаштва (Милекић–Јелић 2016: 335).

¹⁸По овоме мала слава у Рујишту наликује сеоској слави, као широко распрострањеном феномену код Срба. Сличности са сеоском славом огледају се у колективним елементима прославе Илиндана, укључујући њихове обредне аспекте, док је главна разлика у чињеници да Рујиштани Светог Илију доживљавају као породичног свеца, кога заједно славе, а не као свеца који представља заштитника села, што би, према дефиницији сеоске славе, требало да чини идејну основу овог догађаја. Саговорници обухваћени истраживањем, у прилог наведеном, прославу Илиндана означавају су стриктно једним термином, а то је *мала слава*, док сеоску славу, или неки други назив, у контексту истраживање теме нису помињали. Више о особинама сеоске славе видети у Бандић 2004: 356-360.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Bandić, D. (1997). *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko*. Beograd: Biblioteka XX vek. [Google Scholar]
- Bandić, D. (2004). *Narodna religija Srba u 100 pojmova*. Beograd: Nolit. [Google Scholar]
- Bjeladinović, J. (1979). Srpska narodna nošnja u Ibarskom Kolašinu, Štavici i u okolini Novog Pazara. *Glasnik Etnografskog muzeja*, 43, 57-116. [Google Scholar]
- Božović, B. (2005). *Život i običaji narodni u Ibarskom kolašinu*. Zubin Potok: Stari Kolašin. [Google Scholar]
- Ćirković, S. (2009). Iz narodne medicine Ibarskog Kolašina. In: M. Stojanović, (Ed.). *Ibarski Kolašin - priroda i tradicijska kultura*. (pp. 151-160). Kragujevac: Centar za naučna istraživanja SANU i Univerzitet u Kragujevcu. [Google Scholar]
- Cvetković, M. (2001). Razmena darova na tradicionalnoj svadbi u Ibarskom Kolašinu. *Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu*, knj. 64, 155-174. [Google Scholar]
- Galjak, V. (2019). *Zatiranje srbskog naroda Starog Kolašina 1941-1947*. Kosovska Mitrovica: Lestve. [Google Scholar]
- Kulenović, N. (2016). *Objašnjenje u antropologiji: Istorijski kontekst*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. [Google Scholar]
- Lutovac, M. (1954). Ibarski Kolašin: antropogeografska ispitivanja. *Srpski etnografski zbornik*, knj. LXVII, 1-132. [Google Scholar]
- Milekić, V., & Jelić, D. (2016). Terenska folkloristika i univerzitetska nastava: Zapisi narodnih zdravica kao primjer dobre prakse. *Nova škola*, br. XI(1), 331-346. [Google Scholar]
- Nedeljković, M. (1990). *Godišnji običaji u Srba*. Beograd: 'Vuk Karadžić'. [Google Scholar]
- Nedeljković, M. (1991). *Slava u Srba*. Beograd: 'Vuk Karadžić'. [Google Scholar]
- Pavlović, A. (2022). Praksa pijenja iz 'čajne' čaše u Ibarskom Kolašinu. *Baština*, sv. 56, 389-406. [Crossref] [SCIndeks] [PDF] [Google Scholar]
- Pavlović, A. (2023). Pijenje iz velike rakijske čaše u Ibarskom Kolašinu: Praksa u ulozi oblikovanja rodni identiteta. *Ishodišta*, br. 9, 223-238. [Google Scholar]
- Petrović, P.Ž. (1998). Zapis. In: N. Pantelić, (Ed.). *Srpski mitološki rečnik*. (pp. 188-190). [Drugo, dopunjeno izdanje.] Beograd: Etnografski institut SANU: Interprint. [Google Scholar]
- Petrović, T. (2006). *Zdravica kod balkanskih Slovena*. Beograd: Balkanološki institut SANU. [Google Scholar]
- Procena, Stanovništvo Kosova 2011. (2013). Priština: Agencija za statistike Kosova.
- Pumpalović, R. (2016). Onomastika jednog dela Ibarskog Kolašina. *Onomatološki prilozi*, Knj. XXIII, 369-511. [Google Scholar]
- Sinani, D. (2012). O proučavanjima porodične slave u Srbiji. *Etnološko-antropološke sveske*, br. 19, (n.s.) br. 8, 175-192. [Google Scholar]
- Somerville, P. (1997). The social construction of home. *Journal of Architectural and Planning Research*, 14(3), 226-245. [Google Scholar]

- Virijević, B. (2017). Ibarski Kolašin. In: *Kolašinci u Kragujevcu 1945-2015*. (pp. 1-46). Kragujevac: Zavičajno udruženje 'Ibarski Kolašin'. [[Google Scholar](#)]
- Vučinić Nešković, V. (2003). Proslava Božića na poluostrvu Luštica u Boki Kotorskoj. In: D. Radojičić, (Ed.). *Tradicionalno i savremeno u kulturi Srba. Zbornik radova*. (pp. 73-100). Beograd: Etnografski institut SANU. [[Google Scholar](#)]
- Vučinić Nešković, V. (2013). Metodologija terenskog istraživanja u antropologiji: Od normativnog do iskustvenog. In: *Etnološka biblioteka*. Beograd: Srpski genealoški centar. [[Google Scholar](#)]
- Zarković, V. (2008). O počecima savremenog Iborskog Kolašina. *Baština* (24), 153-189. [[SCIndeks](#)] [[PDF](#)] [[Google Scholar](#)]

Saint Elijah's day in the village of Rujište: A contribution to the research of the social-integrative role of the secondary patron saint celebration in Ibarski Kolašin

Abstract:

The author of this paper presents part of the results of his field research in Ibarski Kolašin, a region in the northwest of Kosovo and Metohija. Central attention is paid to the event that the Serbs from Ibarski Kolašin perceive as an important part of their traditional cultural heritage, which is the secondary family patron saint celebration. The research of the mentioned event was carried out in the village of Rujište, located in the eastern part of Ibarski Kolašin, which is characterized by the fact that all its inhabitants celebrate Saint Elijah as a secondary family patron saint. The author tries to present the main elements of the celebration of the Saint Elijah's Day in Rujište, with a focus on a collective aspect of the celebration, while the goal of the paper is an attempt to contribute to the understanding of the researched event as a phenomenon whose important role, viewed from the aspect of demographic processes in Ibarski Kolašin, is the role of social-integrative character. The research procedure applied in the aim of achieving mentioned goal was based on the qualitative method approach, primarily observation and conversations with interlocutors. Field research for the needs of paper in the village of Rujište was conducted in August 2023.

Keywords: Saint Elijah's Day; secondary patron saint celebration; Ibarski Kolašin; Rujište; Serbs; Kosovo and Metohija